

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії

Історія поняття «свобода волі» в європейській філософії
History of the Concept of "Free Will" in European Philosophy

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 «Філософія»
на здобуття кваліфікаційного рівня бакалавра філософії

Студент-виконавець:

Коротко Давид Олексійович
IV курс ОР «Бакалавр»

Науковий керівник:

Бойченко Михайло Іванович
доктор філософських наук
професор, професор кафедри
теоретичної і практичної філософії

Допущено до захисту:
на засіданні кафедри теоретичної
і практичної філософії
протокол № ____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедри теоретичної і практичної філософії,
доктор філософських наук, професор
Шашкова Людмила Олексіївна _____

Київ-2022

ЗМІСТ

Вступ	3
Частина I. Класична історія поняття свободи волі	6
1.1. Концептуалізація свободи волі в Античності і Середньовіччі...6	
1.2. Аналіз свободи волі у модерну добу	10
Частина II. Сучасний дискурс поняття свободи волі	15
2.1. Детермінізм, індетермінізм, лібертаріанство, компатибілізм і інкомпатибілізм.....	15
2.2. Аргументи за і проти свободи волі	18
2.2.1. Аргументи за існування свободної волі.....	18
2.2.2. Аргументи проти існування свободної волі.....	19
Висновок	21
Література	23

ВСТУП

Філософія свідомості ставить перед нами питання, відповіді на які мають або підтвердити, або розвінчати наші уявлення про мораль, етику, відповідальність, тощо. Одне з таких питань – свободна наша воля або ні, чи несуть люди повну відповідальність за свої вчинки або досягнення? Що насправді спонукає нас до прекрасного, воління нашої душі, або гормони і нейрофізіологічні процеси в нашому мозку? У пошуках відповіді, протягом історії багато наук об'єднувались і створювали нові галузі дослідження. З цим питанням люди сьогодні звертаються не лише до історії, або релігії, а також і до фізики, математики, фізіології, біології, анатомії і навіть квантової фізики.

Філософи, впродовж історії багато разів звертались до цього питання і розробили нові погляди на поняття свободи волі. Декарт, наприклад, вважав що воля за своєю природою є настільки вільною, що у світі немає нічого, щоб мало змогу її примусити [5].

Соціум, люди, сприйняття людьми світу, все це мало вплив на погляди людства про довж віків і це, як наслідок, відображалось на розумінні моралі, відповідальності, слугувало стимулом, або ж навпаки. Разом із тим, погляд на наукове дослідження став і залишився каузальним, при цьому з плином часу наше внутрішнє розуміння волі як свободної поєдналось із каузальними поглядами на світ і упередженням, що наука здатна пояснити всі процеси матеріального світу.

Філософи, як правило, трактують міф про Едіпа як приклад фатуму і неунікності долі, це, також може слугувати яскравим прикладом каузального детермінізму, різниця лише в тому, що ми не знаємо що для нас готує доля, нас просто підкорює під впливом матеріального світу, тому, що самі являємося його частиною, отже детермінізм виключає свободу волі. Він дуже тісно пов'язаний з природничими науками оскільки слугує для них у

якості інструменту пояснення, але в жодній з наук немає підтвердження існування детермінізму. Наприклад у квантовій фізиці ми ніяким чином не можемо передбачити, де, в наступну секунду буде знаходитись електрон. Це дає надію на існування свободи в наших вчинках, адже науки все ж таки користуються статистичними даними для формування своїх передбачень.

Або, з іншого боку можна роздивлятись свободу волі з боку лібертаріанців, які вважають, що люди здатні приймати рішення і діяти за своїм власним волінням.

Отже, в цій роботі я хотів би поставити питання, свободна наша воля, або ні. Звісно я не сподіваюсь знайти остаточну відповідь на це питання, однак розібравшись в ньому, наприклад проаналізувати, як наука виправдовує наші бажання або емоції та вже з цього зробити деякі висновки.

Об'єктом дослідження є поняття “свобода волі”.

Предметом дослідження є історія філософського розвитку поняття свободи волі.

Метою цієї роботи є з'ясування основних версій концептуалізації свободи волі, виявлення їхніх сильних і слабких сторін.

Основними **завданнями** цього дослідження є:

- Проаналізувати думки філософів і науковців, з'ясувати як люди бачили свободу волі продовж історії.
- Навести та проаналізувати сучасні погляди на свободу і види детермінізму, проаналізувати роботи історичних постатей і сучасних філософів, і науковців.
- Систематизувати погляди на поняття свободи волі та виділити основні аргументи за і проти свободи волі, сильних і слабких сторін основних версій концептуалізації свободи волі.

Основними методами, що були використані в цій роботі є: системний підхід, узагальнення, історичний аналіз, систематизація.

Структуру кваліфікаційної роботи складають вступ, два розділи кожен з яких містить в собі два підрозділи, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 25 сторінок.

Розділ I.

Класична історія поняття свободи волі

1.1. Концептуалізація свободи волі в Античності і Середньовіччі

За Платоном людина несе відповідальність через те, що має знання про морально-належне. Душа сама вирішує що вчинити і несе відповідальність за свої вчинки. У своєму діалозі “Кратіл” Платон малює образ волі, як образ пострілу, щось, як політ стріли [17]. З одного боку воля пов’язана з певним уявленням, з одного боку, і з дією, досягненням або не досягненням мети.

В діалозі Протагор він говорить, що людина, яка знає що зло є злом, все ж таки його здійснює [18]. Платон підкорює волю розуму. В діалозі Тімей, де він, виходячи із поділу душі на розумну безсмертну, і нерозумну смертну, ділить також смертну частину на благородну та охочу [20]. В “Республіці” Платон стверджує, що мудра людина завжди прагне до внутрішньої “справедливості”, такого стану, в якому кожна частина душі відіграє належну їй роль. А за відсутності справедливості особистість необхідно підкоряється пристрастям [19]. Воля – це намір і він розглядає її як інстанцію, яка впливає на кожну із частин смертної душі завдяки здібності мислити.

Платон вважав безсмертною лише розумну частину нашої душі. Сама ж воля людини, на його думку, була смертною. Також, не дивлячись на деякі припущення про можливу наявність у бога тіла і душі, Платон завжди заперечував існування волі у бога. Бог – благо, і у своїх діях у нього не виникає питань вибору між кращим і гіршим.

Таким чином свобода у Платона являє собою певне опановування собою, якого можливо досягти розвиваючи у собі такі чесноти як мудрість, мужність і утримання, в результаті чого людина звільняється від мізерних потреб і бажань, і досягає певного розуміння і прагнення до добра.

Погляди Арістотеля на питання свободи волі значно відрізняються від поглядів Платона. Його позицію стосовно цього можна називати лібертаріанською теорією агента-причини, яка наполягає на тому, що агент сам здатний відтворювати причини до своїх дій, які не детерміновані минулими подіями, або законами природи.

У “Фізиці” він наводить свою особисту теорію про причини всього сущого, існує чотири види причин, які називаються матеріальною, рушійною, формальною і цільовою [22]. В третій книзі “Нікомахової етики” Арістотель описує проблему свідомого вибору, а також дає визначення довільних і не довільних вчинків. Він виокремлює довільні, змішані та не не довільні вчинки. Також там він пише, що в довільних вчинках головну роль відіграє саме мотив, який знаходиться всередині людини, таким чином довільні вчинки, за Арістотелем залежать від нас самих, і ми самі несемо за них відповідальність [1]. Ми маємо вибір робити щось, або ні і багато наших вчинків добровільні насправді. Зрілі люди роблять свідомий вибір попередньо перерахувавши усі варіанти засобів для досягнення певних цілей. Наші послідовні гарні, або погані рішення з часом формують в нас чесноти, або пороки. Таким чином ми маємо владу над своїм характером, але згодом він отримує владу над нами [1].

В наступний період переважали дебати між стоїками, академічними скептиками і епікурейцями, тому, що все це тим, або іншим чином торкалось свободи волі, ці дебати сконцентрувалися саме на місці детермінізму або долі в управлінні нашими вчинками й життям в цілому. Епікурейці разом зі стоїками були впевнені, що всі звичайні речі, наші душі також, тілесні, а закони природи, або принципи їми керують.

Стоїки також вважали, що кожен наш вибір каузально детермінований, але в той самий час наші дії все ж таки залежать від нас самих. У захист цієї позиції Хрисіпп стверджував, що наші дії “залежать від нас”, коли вони виконуються “через нас”, саме у тому випадку, коли

рішучими факторами наших дій стають не зовнішні обставини, які змушують робити так, як ми робите, а саме тоді, коли це наше особисте рішення, яке базується на наших вчинках і як наслідок вашого аналізу ситуації. Таким чином питання для нього постає скоріш не в тому, детерміноване рішення людини, або ні, а саме те, яким чином вони детерміноване [7].

Таким чином ідеалом стоїцизму стає той мудрець, який осягнув закони природи за допомогою свого розуму, і тепер здатний настановити свою волю на те, що від нього залежить таким чином, щоб це відповідає законам природи. Свобода волі в такому випадку слугувала лише як засіб боротьби із пристрастями душі. Як тільки ця проблема вирішувалась – свобода волі втратила свою значущість.

У Епікура і серед його послідовників була дещо інша, змінена концепція тілесних дій. Вони вважали що всі речі навколо, в тому числі й душа створені з атомів, які керуються певними законами, і таким чином формують своєю поведінкою все, що з них складається. Не зважаючи на це вони відхиляли детермінізм, атоми керуються законами природи, але, все ж таки мають певні відхилення у поведінці. Саме цим недетермінованим відхиленням атомів від законів природи Епікур і намагався виправдати свободу волі [6].

Августин, своєю чергою займає центральне місце і виступає в ролі моста між античністю і середньовіччям. Він стверджує, що воля людини вільна, адже нею наділена наша душа, однак вона все одно не в змозі порушувати “божественну природу і закон” [27]. На думку Августина ми наділені доброю волею задля того, щоб мати змогу вчинити морально, але так можуть вчинити лише ті, хто був обраний богом. Відповідно всі добрі вчинки належать не людині, яка їх вчинила, а богу, який дав людині змогу це зробити, “вільного рішення достатньо для зла, але недостатньо для добра, якщо в нього немає підтримки Всемогутнього Блага” [26].

Його раннє зіткнення із пізньою класичною філософією неоплатонізму з часом змішується із богословськими поглядами. У своєму ранньому творі “Про вільний вибір волі” Августин намагається поєднати дві доктрини про те, що зовсім не бог є витокom зла, зло породжує саме наше тваринне зловживання свободою, воля людини була заплямована через гріхопадіння. Августин стверджує, що воля за своєю природою являється самою визначальною силою, адже ніякі зовнішні стосовно неї сили не визначають її вибору, а також, що ця якість і є основою свободи.

Тома Аквінський (1225-1275) вважав, що воля діє згідно з інтелектом, однак інтелект пізнає універсальне, то той час як воля спрямована на діяльність у світі індивідуальних речей. Вона “відноситься до багатьох речей невизначеним чином”. Він аналізує співвідношення волі та інтелекту коли, наприклад, блага воля не погоджується із розумом, що помиляється. Він погоджується з Арістотелем в тому, що такі істоти як ми наділені як інтелектом, так і волею, запрограмовані на певні спільні цілі для досягнення добра. Воля – розумне бажання, адже ми не можемо рухатись до того, що не здається нам хорошим. Свобода ж з’являється коли в нас вдається перерахувати засоби задля досягнення цих цілей і рухаємося до неї відповідно до них. Наша воля вільна лише в тому сенсі, що вона не спирається на певні запрограмовані природою засоби досягнення цілей, і вони не завжди видаються нам хорошими. Тим більш те, що зараз здається нам хорошим може змінитись із плином часу і наше відношення до цього також [20].

Іоанн Дунс Скот (1265-1308) був один із самих запеклих прихильників лібертаріанського погляду на свободу волі в Середньовіччі, він стверджував що воля сама по собі являється причиною всього, причиною своєї діяльності. Що дивно, цю думку він формує виходячи із положення, що один момент часу містить в собі два “моменти природи”. Скот, також пише, що необхідною умовою свободи волі є те, що є всього лиш два

принципово різні способи якими речі можуть здаватись нам хорошими: з точки зору практики (річ/вчинок є для нас практичною) і з точки зору справедливості (річ/вчинок є для нас справедливою). Він все ж таки допускав, що кількість доступних альтернатив для людини може бути більшим або меншим, тобто там, де будь-що дійсно видається нам безумовно хорошим (є корисним і в той самий час справедливим) ми все ще можемо утриматися від бажання цього [32].

Якщо сумувати все те, що залишили середньовічні автори стосовно свободи волі, то слід зауважувати саме на тому, що більшість авторів все ж таки дотримувались її відсутності у людини. Тертуліан і Августин, своєю чергою відмічали що у людини все ж таки є свобода вибору між добром і злом, що і свідчить про його волю.

1.2. Аналіз свободи волі у модерну добу

Проблема свободи волі зацікавила ще більшу кількість людей, і цим питанням почали цікавитись такі видатні постаті як: Декарт, Спіноза, Лейбніц, Гоббс, Локк, Юм і інші. Якщо сумувати цей період, то можна звернути увагу на те, що більшість все ж таки вважали що без віри у свобідну волю у нас зникають причини вчиняти морально. Сама ідея того, що в існуванні після смерті, коли Бог винагороджує нас, або карає нас керуючись тим, яким чином ми керувались свобідною волею, і була головною причиною нашої мотивації [17].

Декарт приділяв багато уваги дослідженням природи нашої волі. Він розширює свої дослідження і вже керується не тільки морально-релігійними ідеями, а також включає теорію пізнання і психофізичну проблему. Декарт виділяє волю Бога і волю людини. При їх зіткненні воля Бога безперечно підкорює волю людини [8].

Декарт пише, що формальної точки зору відмінність між волею людини і волею Бога не така значна, як різниця між нескінченним і

досконалим інтелектом Бога, і слабким і недосконалим інтелектом людини. Саме ця різниця інтелектів, а разом із нею і наш специфічний характер сприйняття світу, на думку Декарта обумовлюють різницю у можливостях вибору. Наша воля не може вийти за межі нашого інтелекту [4].

За ним воля Бога на відміну від волі людини не тільки не стоїть перед вибором між добром і злом, але і тотожна інтелекту Бога. Саме через це вона є завжди істина. Наш розум, своєю чергою ще слід навчити поєднувати із нашим інтелектом. Свобода волі для людини це “вищий ідеал”. Декарт розуміє волю як здатність приймати рішення стосовно речей які представляє нам наш інтелект в нашій свідомості, він поєднував із нею добрі та погані вчинки здійснені людиною. Щодо детермінації світу богом він вважав що нашого розуміння недостатньо для досягнення того, як Бог залишив вільні вчинки людей не детермінованими.

Спіноза вважав світ повністю детермінованим, питанню свободи волі він приділяє останні дві частини своєї “Етики”. “Свобода – це така річ, яка існує лише за однієї тільки необхідності своєї особистої природи й визначається до дії лише сама собою”. Виходячи із цього положення і з філософії Спінози в цілому можна зробити висновок, що вільним є лише Бог, тому, що в ньому збігається свобода і необхідність, то і в реальному світі вони мають сходитися. “Воля – мислення за допомогою неочевидних і невиразних ідей”, як тільки людина починає мати очевидні ідеї, він починає розуміти, що вчинок зумовлений іншими факторами і чим більш очевидна для нього ідея, тим більш людина розуміє те, що в неї немає ніякої свободи волі. Так звана “свобода волі” – лише незнання всіх причиново-наслідкових зв’язків [15]. Спіноза стверджує, що в нашому світі немає місця для свободної волі людини або Бога. Таким чином він виявляється скептиком свободної волі, більш того, Спіноза намагається довести, що відсутність свободної волі не викличе поганих наслідків, як часто думають. Він, також вважає, що зовсім не обов’язково мати мотивацію у вигляді винагородження

людини Богом у її житті після смерті для того, щоб чинити морально. Дійсне моральне життя, вважає він, розглядає чесноту як винагороду за це [26].

На відміну від Спінози, Лейбніц не є прихильником фаталізму. На його думку, випадковість має ті самі права на існування, як і необхідність. Кожна істота має власну мету і власні індивідуальні бажання і інтенції, згідно з якими вона і направляє, якими керує своє буття. “Душа сама в собі має початок усіх своїх вчинків і навіть усіх своїх пристрастей, і що справедливо стосовно всіх простих субстанцій, розділених по всій природі, хоча свобода є лише у субстанцій наділених розумом” [19].

Згідно з Лейбніцем, байдужість зовсім неможлива. Наша душа не здатна прагнути та не прагнути чогось одночасно тому, що це означало б моральну порожнечу.

Випадки, коли люди коять зло він пояснює тим, що “Люди, які вчинили так невірною прочитали підказки природи, залишені нею в наших душах”. Лейбніц вважає, що такі вчинки не можуть залишитись без покарання, адже моральний закон, як і будь-який інший розуміє за собою відповідальність і покарання, у разі його недотримання або ж винагороду за слідування йому. “Так, наприклад нестриманість карається хворобами” [31].

Виступати проти розуму для Лейбніца означає виступати проти самої істини. Розум – наша система істин, таким чином людина, яка ним не керується виступає проти самої себе і проти свого блага. Головною метою розуму є пізнання природи блага і слідування йому. Воля детермінована розумом, але йому не підкоряється. “Свобода духу, на відміну від необхідності належить до чистої волі, оскільки вона відрізняється від розуму. Це називається свободою вибору, яка полягає в тому, що найсильніші аргументи й враження, які розум надає волі, не заважали акту волі бути випадковим і надавали йому абсолютних і метафізичної необхідності. В цьому сенсі я зазвичай кажу що розум може детермінувати

волю згідно з переважними сприйняттями та аргументами, але способом, який при всій своєю вірогідністю підштовхує, але не примушує” [31].

Лаплас своєю чергою наводить дуже цікаву теорію, яка отримує назву “Демон Лапласа”. Сам він був прихильником причинового, або каузального детермінізму. “Ми можемо роздивлятись дійсний стан Всесвіту як наслідок його минулого і причину його майбутнього. Розум, якому в кожний момент часу були б відомі всі сили, які призводять до руху природу, і положення усіх тіл, з яких вона складається, якби він був достатньо поширеним, щоб проаналізувати всі ці дані, зміг би поєднати єдиним законом рух великих тіл Всесвіту і дрібні атоми, для такого розуму не було б нічого невідомого і майбутнє існувало б в його очах точно так, як і минуле”. Що цікаво, вчені зробили розрахунки та прийшли до висновку, що тілесний агент який володіє такою обчислювальною можливістю просто не здатен існувати в нашому світі фізично [24].

Кант у своїй роботі “Критика практичного розуму” виділяє розділ під назвою “дослідження особливої здатності душі людини за її джерелами, змісту і кордоном”. В ній він розглядає можливості бажання або волі, яка виступає в ролі причини, що породжує причини практичних дій людини. Він розумів здатність бажати як “здібність істоти через свої уявлення бути причиною дійсності предметів цих уявлень”, “Воля – це здатність або створювати предмети які відповідають уявленням, або ж виділяти особисте із себе задля їх відтворення”. Згідно з Кантом, свобода в цілому є ідеєю розуму, практична свобода відповідно, також властива лише розуму в його практичному застосуванні, виходячи з цього вона завжди є розумною свободою. Для нього свобода волі полягає в тому, що вона може і не переслідувати цілі розуму, в цьому випадку вона підкоряється природній необхідності, таким чином рішення людини припиняють бути вільними [22].

Щодо трьох головних трансцендентальних здібностей відмічає, що “в основі використання всіх цих здібностей завжди лежить пізнавальна здатність, хоча і не завжди пізнання” [22]. В здатності пізнання це розум, у відчутті насолоди та не насолоди – здатність судження, а пізнавальна здібність в здібності бажання, це і є практичний розум. Завдяки тому, що саме розум пізнає цей закон йому слідує моральна воля.

Практичний розум може мати відношення лише для визначення і більш ні до чого. Як “річ у собі”, людина володіє свобідною волею до самовизначення, цю здібність Кант і називає практичним розумом [17].

Розділ 2.

Сучасний дискурс навколо поняття свобода волі

2.1. Детермінізм, Індетермінізм, Компатибілізм і Інкомпатибілізм

Зараз питання свободи волі займається ще більше наук, тепер з цим питанням ми можемо звернутися до психології, фізіології, нейрофізіології, біології, генетики, навіть до квантової фізики та ін. Науки, все ж таки схильні до детермінізму, в різні часи виділяють чотири види детермінізму, а саме: логічний детермінізм, теологічний детермінізм, психологічний детермінізм і біологічний детермінізм. Згідно з психологічним детермінізмом існують певні психологічні закони, які ми можемо досліджувати та в результаті мати змогу більш точно передбачувати поведінку людей в тих чи інших обставинах. Виходить він з того положення, що в ранньому дитинстві ми, на основі свого досвіду вчимося реагувати і діяти в певних ситуаціях і потім керуємось цим досвідом впродовж свого життя.

В 1979 році Бенджамін Лібет реалізував свій експеримент, в якому до голови піддослідного під'єднували електроди, які стежили за активністю мозку і датчики руху на тіло, а навпроти нього ставили годинник. Піддослідний мав обрати час, в який він хоче зробити рух, зафіксувати цей момент на годиннику і рухатись. Таким чином він виявив, що спочатку фіксувалась мозкова активність, в результаті якої піддослідний приймав рішення, і вже безпосередньо після цього відбувався рух. Від моменту прийняття рішення про рух до самого руху проходить близько 200 мілісекунд. Таким чином, сам Лібет приходив до висновку, що ці дослідження дуже важливий аргумент для детерміністичної картини світу. Наші дії вже реалізуються, ще до того, як агент проявляє волю на цю дію, отже ми просто не в змозі ініціювати наші дії свідомо, при цьому Лібет все

ж таки залишає нам надію припускаючи, що ми здатні “скасовувати” цю дію до її моменту реалізації за допомогою волі [24].

По суті зараз механічному детермінізму, під впливом теорії Дарвіна на заміну прийшов детермінізм біологічний. Тепер психіку розглядають як функцію біологічних істот, яка необхідна їм для виживання і пристосування. Психологічний детермінізм розглядає психіку як необхідну частину біологічного існування, результат взаємодії нейронів, який викликає в нас думки та приймає рішення.

Сучасний вчений Роберт Сапольскі у своїх лекціях і творах стверджує, що все в нашому світі детерміноване, від законів природи, до нашої поведінки й кожна найдрібніша частинка всесвіту необхідно детермінується найменшими та найбільшими об’єктами нашого всесвіту. На рівні стосунків між людьми найбільш виразно на нас впливають наші гормони. Вчений стверджує, що запах свіжого хліба при грі в економічну настільну гру, робить всіх учасників більш щирими і щедрими, ніж група, яка такого запаху під час гри не відчувала. На таких маленьких прикладах він конструює цілу систему фізіологічних і психологічних взаємодій в нашому тілі [32].

Сучасні філософи та науковці так само, як і раніше, розділились по суті на три групи. Прихильники детермінізму, які вважають, що кожна подія необхідно визначена попередніми подіями, умовами й фізичними законами. Детермінізм дуже глибоко пов’язаний із нашим розумінням природничих наук і їх способів пояснень. Детермінізм по суті коріниться на філософській ідеї про те, що все навколо можна пояснити, або про те, що все навколо має причину для того, щоби бути таким, яким воно є, де воно є і коли це відбувається. Взагалі припущення про те, що існують певні фундаментальні закони природи приймається нами без зауважень. Закони таким чином розуміються як причина всього, а якщо ці закони детерміновані, то все, що коїться навкруги дійсно пояснюється тим, що було в минулому [18].

Індетермінізм, своєю чергою – позиція, яка вважають невірною пізнавальну можливість каузального пояснення в науці. Індетермінізм бачить волю вільною і стверджує, що за принципи каузальності неможливо пояснювати поведінку людини. По суті індетермінізм це дія без причини. Він важливий для питання про свободу волі через те, що важкий детермінізм передбачає єдине можливе майбутнє, а Індетермінізм означає, що майбутнє ще не визначене, але все ж таки виникає питання, якщо індетермінізм припускає можливим альтернативне майбутнє, то яким чином із цих альтернатив виникає саме одне дійсне теперішнє. В біології, наприклад принцип індетермінізму прослідковується в тому, що ми не можемо робити точних передбачень і все одно робимо статистичний аналіз для зображення каузальних зв'язків, покладаючись на які також неможливо робити однозначні передбачення [22].

Оскільки детермінізм не дозволяє людині мати свободу і вчиняти інакше, ніж має бути, а також не дозволяє людині бути джерелом своєї дії, а згода із лібертаріанською свобідною волею забирає у нас апарат для дослідження світу за допомогою каузальності в науці, виникає компатибілізм, який своєю чергою по суті поєднує в собі ці два полюси поглядів на свободу волі і пропонує нас поглянути на це питання з іншого боку. Класичний компатибілізм був сформований Томасом Гоббсом і Девідом Юмом, ця ідея отримує розвиток на початку 20 ст., коли вже потім отримує форму сучасного компатибілізму [32].

Інкомпатибілізм, так само як і важкий детермінізм являє собою скептицизм щодо свободи волі. Цей термін вводить Дерк Перебумом за для опису точки зору згідно з якою індетермінізмі і детермінізм несумісні із моральною відповідальністю. Він вважає, що якби детермінізм був істинним наша воля безумовно була б виключена, але також додає, що в тому разі, якщо наші рішення недетерміновані обставинами свобода волі все одно виключається. Перебум каже, що поняття свобідна воля слугує нам

лише як привід для відповідальності за погані вчинки, або ж для винагороди за добрі з моральної точки зору [22].

2.2 Аргументи за і проти свободи волі

2.2.1 Аргументи за існування свободної волі

Визначивши деякі думки стосовно існування або не існування свободи волі можна зробити спробу підсумувати всі аргументи на користь її існування, або неіснування. Так чи насправді ми вільні? Ми, безперечно відчуваємо себе вільним, в той самий час, як наука керується положенням, що всі процеси у матеріальному світі каузальні і детерміновані.

Послідовники лібертаріанства які переконані у свободі волі зазвичай співвідносять свободу дії із таким поняттям, як принцип альтернативних можливостей. Відповідно до цього принципу вчинок вільний лише завдяки тому, що агент, або людина, яка діє могла вчинити інакше. Лібертаріанці вважають, що будь-яке рішення людини не визначається попередніми чинниками. На відміну від цього, вони стверджують, що це може бути результатом не фізичних подій, а за вільним бажанням.

Разом із тим, такий погляд несумісний із нашим знанням про закони матеріального світу. Одним зі способів вирішення цієї несумісності це розподіл каузальності подій і каузальності агента.

Перше означає, що подія не може трапитись у тому випадку, якщо її не викликає інша подія, саме тому лібертаріанці сприймають матеріальний світ як детермінований, тоді як каузальний агент, який керується розумом здатний сам створювати каузальні зв'язки, які не викликає ніхто і ніщо, крім нього. Саме людина приймає рішення просто за своїм бажанням. Більш того, каузальні агенти здатні впливати на каузальні зв'язки матеріального світу.

Все ж таки питання звідки беруться вільні рішення, які потім викликають інші каузальні причини залишається невичерпним. Що саме

змушує агентів вчиняти саме так, а не інакше? Більш того, якщо ми зможемо знайти цю причину, це буде ще одним аргументом на користь детермінізму. Останнім часом з'являється певна тенденція вважати, що теорії агентної причини передають нашу до рефлексивну ідею відповідальності за наші вчинки, які ми робимо свідомо і вільно, Але невдалі змоги філософів привести цю теорію до більш-менш прийнятної форми кажуть нам про те, що сама ідея свободної волі просто неможлива [31].

Насправді пошук аргументів на користь свободної волі дуже складна задача, найсильнішим і у той самий час найпоширенішим аргументом на користь цього є те, що ми просто відчуваємо себе свободними попри все, наші науки, розуміння світу, соціум і закони формуються саме за цим принципом. Ми відчуваємо, що ми самі відповідаємо за свої вчинки, але, на жаль цей аргумент не може мати підтвердження, а отже залишається лише думкою. На погляд індетерміністів, ми маємо більше уваги приділяти особистому досвіду, тобто якщо ми впевнені в цьому, ми маємо надати більше зусиль для того, щоб знайти відповідь на це питання і дати такій теорії можливість на існування.

2.2.2 Аргументи проти існування свободної волі

Як нам вже відомо, згідно з положеннями детермінізму всі наші вчинки є продуктами нашої власної волі. Людство, соціум як і будь-які наші вчинки не більш ніж частина матеріального світу, яка керується казуальними зв'язками і законами фізики. Це також можна пояснити за допомогою редукціонізму, принципу, за яким наш досвід і всі частини світу можливо спростити і дати їм пояснення [28].

Про наше уявлення про те, що розум сам приймає рішення, уявлення, що нібито ми розглядаємо всі можливі варіанти і внаслідок їх аналізу приймаємо розумне рішення за нашим власним волінням детермінізм каже, що це не більш ніж психічний стан, який викликають процеси,

непідконтрольні нам, а саме ті, які відбуваються всередині нашого тіла і мозку, які, своєю чергою таким чином реагують на певні причини з навколишнього, матеріального світу, які підпорядковані науковій каузальності. Різниця між причинами наших вчинків і причинами подій матеріального світу не розуміють за собою свободи. Все це не більше ніж реакція нейронів на гормони.

Детерміністи також вважають, що завдяки тому, що в нас є можливість знайти точні причини, які спонукали нас до дії, то в теорії ми здатні знайти причини, які спонукали нас вчинити так, як ми вчинили й виокремити їх, але ми в змозі зробити це лише в тому випадку, якщо ми будемо досконало знати про всі наші переконання, бажання, риси характеру та усі матеріальні чинники. Таким чином детермінізм наполягає на тому, що всі наші бажання – це лише результат розумової та каузальної біохімічної активності, отже, попри наше внутрішнє відчуття нашої свободи, воно, насправді не відповідає дійсності, це також результат активності мозку.

ВИСНОВОК

Отже, філософія свідомості досліджує психофізичну проблему і саму природу свідомості. В цій роботі можна побачити, що корені цього питання полягають ще в античній думці, але розвиток фізики, біології та нейронаук вже сьогодні дозволяє філософам, науковцям і звичайним людям, які цікавляться цим питанням розширити межі своїх дисциплін, а також створює все більше нових викликів для природничих наук.

Існує думка, що те, що ми називаємо свідомістю, місце, в якому ми відчуваємо себе справді вільними лише ілюзія нашого сприйняття. Цим питанням активно займається така наука як нейрологія. Через те, що це дуже широке поле для експериментів, науковці цим дуже активно займаються чим і приваблюють собою велику кількість людей які цікавляться свідомістю, або свободою ж детермінізмом стосовно нашої свідомості. Те, як ми сприймаємо світ і як багато речей, які відбуваються навколо нас наш мозок просто нам не демонструє, може наочно показати експеримент, який у класичному вигляді проводив американський психолог-когнітивіст Ульрик Найссер, але я наведу більш популярну на сьогодні його версія, яка спрямована саме на виявлення особливостей нашої уваги, надрукована за авторством двох сучасних американських психологів-когнітивістів Деніела Саймонса і Крістофера Шабрі під назвою “Невидима горила”. Люди на екрані дивляться два фільми, на яких люди грають в американський футбол. В обох фільмах грають дві різні команди та фільми ці накладені один на інший. Піддослідний повинен спостерігати за грою однієї з команд і повністю фокусувати на неї свою увагу, але психологи наклали ще третій фільм, на якому горила гуляє по екрану і б’є себе в груди. Піддослідним більш-менш вдалося концентруватись на грі, але жоден з них не побачив у кадрі горилу, що каже нам про те, що наш мозок здатний просто не сприймати деякі події які відбуваються навколо, по суті він здатний

повністю контролювати наше сприйняття світу, що своєю чергою говорить про те, що наша воля навряд чи свободна

Таким чином, в цій роботі я навів думки основних, на мою думку філософів античності, середньовіччя і нового часу. Навів приклади сучасного розуміння цієї проблеми, але все одно не можу напевно сказати, вірю я у свободну волю, або ні. Якщо говорити про відчуття, то я безумовно вважаю себе вільним, в той самий час я не в змозі відмовитись від каузального сприйняття світу наукою. Найлегший спосіб в такому випадку – компатибілізм, але всі вищеназвані варіанти безумовно ще мають бути доведені. Точну відповідь ми можемо дати тільки в тому випадку, якщо ми детально проаналізуємо усі чинники, які викликають в нас сприйняття свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aristotle. (2014). *Nicomachean Ethics*. Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge.
2. Chadwick, Henry. (2001). *Augustine, A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
3. Clarke, Randolph (2000). Incompatibilist (Nondeterministic) Theories of Free Will. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/incompatibilism-theories/>
4. Descartes, R. (1986). *Meditations on First Philosophy*. New York: Cambridge University Press.
5. Descartes, R. (1989). *Passions of the soul*. Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge.
6. Epicurus. (1994-2009). *Principal Doctrines*. URL: <http://classics.mit.edu/Epicurus/princdoc.html>
7. Gould, Josiah B. *The Philosophy of Chrysippus*. Leiden 1970.
8. Hatfield, Gary (2014). Rene Descartes. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/descartes/>
9. Hofer, Carl (2013). Causal Determinism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/determinism-causal/>
10. Johnson, Robert (2004). Kant's Moral Philosophy. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/kant-moral/>
11. Kraut, Richard. (2001). Aristotle's Ethics. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-ethics/>
12. Look, Brandon C. (2007). Gottfried Wilhelm Leibniz 2007. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/leibniz/>
13. McInerney, Ralph (2014). Saint Thomas Aquinas. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/aquinas/>

14. McKenna, Michael (2004). Compatibilism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/compatibilism/>
15. Nadler, Steven (2001). Baruch Spinoza. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza/>
16. Pink, Thomas. Free Will. A Very Short Introduction. – Oxford: Oxford University Press, 2004.
17. Plato. (1871). Crito. C. Scribner's Sons, New York. URL: <https://www.sacred-texts.com/cla/plato/crito.htm>
18. Plato. (1871). Protagoras. C. Scribner's Sons, New York. URL: <https://www.sacred-texts.com/cla/plato/protagor.htm>
19. Plato. (1871). The Republic. C. Scribner's Sons, New York. URL: <https://www.sacred-texts.com/cla/plato/rep/index.htm>
20. Plato. (1871). Timaeus. C. Scribner's Sons, New York. URL: <https://www.sacred-texts.com/cla/plato/timaeus.htm>
21. Russell, Bertrand. (1946). History of Western Philosophy. George Allen & Unwin Ltd. London.
22. Rohlf, Michael (2010). Immanuel Kant. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/kant/>
23. Sapolsky, Robert M. (2018). Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst. Penguin Books.
24. Schlosser, Markus (2015). Agency. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/agency/>
25. Snowdon, Paul (2009). Peter Frederick Strawson. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/strawson/>
26. Spinoza, Baruch. (20001). Ethics. Worldsworth Classics of World Literature.
27. Tornau, Christian (2019). Saint Augustine. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/augustine/>

28. van Riel, Raphael (2014). Scientific Reduction. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-reduction/>

29. Van Gulick, Robert (2014). Scientific Reduction. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/scientific-reduction/>

30. Wegner, Daniel (2002). The Illusion of Conscious Will. Cambridge

31. Whipple, John (2013). Leibniz's Exoteric Philosophy. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/leibniz-exoteric/>

32. Williams, Thomas (2019). John Duns Scotus. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/duns-scotus/>